

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ДЕСТАЛІНІЗАЦІЯ РАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
(1953 – 1964 рр.)»**

Виконала: студентка II курсу,
групи Ist1-M19z
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
Солодковська Ірина Валеріївна

Керівник: **Лубчинський А. А.**
кандидат історичних наук, доцент
кафедри архівознавства, спеціальних
історичних та правознавчих дисциплін

Рецензент:

Кам'янець-Подільський, 2020 р.

ЗМІСТ

| | |
|---|-----|
| ВСТУП | 3 |
| РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ | 7 |
| 1.1. Історіографічні дослідження..... | 7 |
| 1.2. Джерела дослідження..... | 12 |
| Висновки до розділу | |
| РОЗДІЛ II. ПОЧАТОК ДОКОРІННИХ ЗМІН В РАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ | 19 |
| 2.1. Боротьба за владну першість після смерті Й. Сталіна..... | 19 |
| 2.2. Усунення від влади Л. Берії..... | 28 |
| 2.3. Прихід до влади М. Хрущова..... | 38 |
| Висновки до розділу | |
| РОЗДІЛ III. РОЗГОРТАННЯ ПРОЦЕСУ ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ В СРСР | 44 |
| 3.1. Заходи уряду і партії з послабленням тоталітаризму в країні..... | 44 |
| 3.2. XX з'їзд КПРС, виступ М. Хрущова..... | 49 |
| 3.3. Реформи М. Хрущова..... | 58 |
| Висновки до розділу | |
| РОЗДІЛ IV. ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ РАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА | 76 |
| 4.1. Зміни в суспільному житті радянських людей..... | 76 |
| 4.2. Відставка М. Хрущова і прихід до влади Л. Брежнева..... | 83 |
| Висновки до розділу | |
| ВИСНОВКИ | 93 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ | 96 |
| ДОДАТКИ | 116 |

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У ході становлення та поступального розвитку демократичних засад радянської держави важливого значення набуває процес формування національної самосвідомості. Знання минулого, врахування історичного досвіду необхідні для виховання повноцінних громадян України. Невід'ємними складовими цього процесу є зростання духовного потенціалу суспільства, подолання відчуженості людей від влади, вироблення правил їх політичної поведінки, перегляд ціннісних установок. Хоча вже пройшло 67 років після смерті Й. Сталіна, міф про нього було розвінчано, тіло винесене з Мавзолею, але рудименти сталінізму не зникли з нашої свідомості. Примітно, що й серед науковців немає єдиної думки щодо оцінки ролі особи Й. Сталіна в історії. Більше того, останнім часом нерідко стали виявлятися спроби реанімувати ім'я диктатора. На нашу думку, витoki нинішніх неоднозначних оцінок сталінського правління потрібно шукати в періоді «хрущовської відлиги». Визнаючи невблаганну силу законів суспільного розвитку, не варто ігнорувати й суб'єктивний чинник історичного процесу. Перебіг десталінізаційних заходів визначався як тактичними політичними потребами й розрахунками представників кремлівського керівництва, так і позицією рядових громадян щодо офіційної інтерпретації цих заходів.

Аналіз суспільних настроїв радянського населення в ході десталінізації допоможе краще зрозуміти причини провалу спроб перебудови радянської системи і деякі політичні реалії сьогодення. Порушена проблема залишається малодослідженою як у вітчизняній, так і зарубіжній історіографії, а тому актуальність теми дослідження не викликає сумніву. У даний момент існує потреба в залученні до наукового обігу ряду розсекречених архівних матеріалів, що дають реальну можливість дослідити ставлення населення до процесу десталінізації, а також на основі документальних фактів прийти до більш ґрунтовних узагальнень.

Важливою також є проблема переоцінки суспільно-політичних подій «хрущовської відлиги», яка в радянській історичній літературі висвітлювалися

винятково через призму партійних рішень. Необхідно відмовитися від багатьох стереотипів, догматичних і кон'юнктурних підходів. Цим, також, обумовлена актуальність дослідження обраної теми.

Об'єктом дослідження є процес десталінізації 1953-1964 рр. та його вплив на радянське суспільство.

Предметом дослідження є ставлення радянського суспільства до викриття культу особи Й. Сталіна та процесу десталінізації.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1953-1964 рр., упродовж якого проводилися десталінізаційні заходи.

Географічні межі роботи охоплюють територію СРСР, в межах його державного кордону, станом на 1953-1964 рр.

Метою роботи: на основі комплексного дослідження значної кількості опублікованої літератури та архівних документів проаналізувати вплив процесу десталінізації 1953-1964 рр. на суспільно-політичні настрої, моральний стан, свідомість радянського суспільства.

Для реалізації даної мети поставлено такі **завдання:**

- визначити стан наукової розробки теми та виявити наявну джерельну базу;
- показати суспільну атмосферу в радянському суспільстві після смерті Й. Сталіна і, виходячи з цього, виділити особливості масової свідомості, які визначали позицію населення країни щодо політики влади;
- з'ясувати реакцію громадськості на реформаторські заходи Л. Берії, а його також арешт та висунуті йому звинувачення;
- вивчити та проаналізувати особливості проведення реформ М. Хрущовим та їх вплив на радянське суспільство;
- простежити зміну суспільно-політичних настроїв населення Радянського Союзу після XX з'їзду КПРС;
- встановити особливості десталінізаційного процесу впродовж 1962-1964 рр. та його вплив на населення Радянського Союзу;
- розглянути процес усунення М. Хрущова від влади.

Методи дослідження. У процесі виконання роботи було використано низку загальнонаукових методів, у тому числі аналіз, синтез, індукція та дедукція, методи аналогії й порівняння, діалектичний. Під час написання магістерської роботи використано також різні спеціально-історичні методи дослідження, серед яких: ретроспективний та історико-генетичний; історико-порівняльний; історико-типологічний; проблемно-хронологічний; структурно-функціональний; метод періодизації.

Наукова новизна і теоретичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вперше на основі аналізу джерельної та історіографічної бази проводиться комплексне вивчення проблеми ставлення радянського суспільства до процесу десталінізації в 1953-1964 рр. Новизна наукових підходів обумовлена і тим, що в результаті проведених досліджень у магістерській роботі

вперше:

- визначено стан наукової розробки теми ставлення радянського суспільства до процесу десталінізації 1953-1964 рр;
- проаналізовано вплив на суспільно-політичні настрої, моральний стан, свідомість населення Радянського Союзу;
- показано динаміку суспільно-політичних настроїв та трансформацію масової свідомості населення країни у ході здійснення політики десталінізації;

подальший розвиток дістали:

- питання масових настроїв населення СРСР після смерті Й. Сталіна, реакції радянського суспільства на реформаційні заходи Л. Берії та висунуті йому звинувачення, ставлення громадян республіки до курсу на соціальну переорієнтацію економіки, суспільно-політичних настроїв після XX з'їзду КПРС, оцінки радянською громадськістю десталінізації впродовж 1962-1964 рр.;
- висвітлення різних підходів до проведення десталінізації, запропонованих Л. Берією, Г. Маленковим і М. Хрущовим;

- аналіз нормативно-правових актів вищих партійно-державних органів, спрямованих на реалізацію політики десталінізації. При цьому увага акцентувалася на впливі та наслідках цих актів для радянського суспільства;

уточнено:

- процес проведення реформ М. Хрущовим та їхні наслідки для радянського суспільства;

додовнено:

–існуючі дослідження, присвячені проблемі розвінчання культу особи та процесу десталінізації радянського суспільства 1953-1964 рр. Зокрема розглянуто еволюцію лібералізації радянського суспільства та процес його зміни.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що фактологічний матеріал, теоретичні обґрунтування, узагальнення і висновки, які містяться у магістерській роботі стануть в нагоді при написанні узагальнюючих праць з історії СРСР; підготовці та розробці спецкурсів з історії України й всесвітньої історії; розробці виховних заходів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дане історичне дослідження виконане в руслі наукової проблематики кафедри архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін історичного факультету Кам'янець – Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Апробація результатів дослідження. Деякі положення та висновки магістерської роботи оприлюднені автором у звітній науковій конференції студентів та магістрантів університету.

Публікації. З теми дослідження здійснено дві публікації.

Структура магістерської роботи визначається змістом проблеми, поставленою метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (230 позицій) та додатків. Обсяг основного тексту становить 86 сторінок, загальний – 125.

ВИСНОВКИ

За радянських часів у вивченні суспільно - політичних настроїв радянського суспільства серйозною перешкодою слугували існуючі ідеологічні настанови, жорсткі цензурні обмеження і заборони. Сьогодні нараховується велика кількість наукових праць загального характеру, які висвітлюють взаємовідносини влади й суспільства в роки хрущовської «відлиги», однак спеціальних досліджень із теми ставлення радянського населення до процесу десталінізації 1953-1964 рр. не проводилося.

Варто звернути увагу на те, що доля десталінізації вирішальним чином залежала від перебігу боротьби за владу між нащадками Й. Сталіна. Тому кожен із невеликих етапів перетворення суспільства пав'язаний з іменем того чи іншого правителя. З ім'ям Л. Берії передусім пов'язані початок амністії й реабілітації, а також перегляд принципів сталінської національної політики; Г. Маленкова - проголошення курсу на соціальну переорієнтацію економіки держави; М. Хрущова - критика культу особи Сталіна та його соратників.

Хочеться підкреслити те, що десталінізація здійснила визначальний вплив на зміни в суспільній свідомості радянського населення. Люди поступово відходили від багатьох стереотипів, що нав'язувалися офіційною пропагандою за часів сталінізму. Після XX з'їзду КПРС спостерігається покращення ставлення громадськості до незаконно репресованих осіб. Цьому сприяло ознайомлення значної частини населення з багатьма новими фактами масових репресій сталінської доби. Прийняття ряду нормативно-правових актів поліпшувало організацію соціальної адаптації амністованих і реабілітованих громадян та створювало належні умови для реінтеграції їх у суспільстві.

Зазначемо, що погляди на десталінізацію селянства й робітництва, як правило, були відповідними офіційній ідеологічній лінії. Представники інтелігенції, зважаючи на специфіку професії, чіткіше за інших схоплювали ті критичні настрої, які кружляли в повітрі. Тому вони нерідко висловлювали думку про недостатність десталінізаційних заходів. Військовослужбовці переважно підтримували політику десталінізації. Працівники репресивно-каральних органів

негативно поставилися до процесу подолання спадщини сталінізму. Комуністи прагнули вплинути на подальшу долю країни та виправити помилки, допущені сталінським керівництвом. Безпартійні громадяни менш активно реагували на реформаційні перетворення. Зазвичай вони займали позицію конформізму стосовно офіційної влади.

Десталінізаційні заходи в основному знайшли підтримку населення різних регіонів республіки. Хоча на загальному тлі можна було виділити настрої мешканців Радянського Союзу, які вважали недостатніми проведені реформи й вимагали більшої рішучості в процесі десталінізації.

Таким чином, поряд із десакралізацією образу Й. Сталіна в масовій свідомості спостерігалось посилення критичних настроїв щодо хрущовського керівництва. Це детермінувало активізацію боротьби владних структур із проявами інакодумства та проведення масових арештів за звинуваченнями в «антирадянській пропаганді й агітації». Тим самим, значною мірою дискредитувалися всі попередні викриття культу особи Сталіна та його соратників. Утім, підвести населення до повної відповідності з офіційною ідеологічною лінією не вдалося. Тому владні функціонери стали виявляти непослідовність у проведенні політики десталінізації.

Усе більше ставав помітним хаотичний характер десталінізаційних заходів та їх підпорядкованість тактичним політичним потребам і розрахункам М. Хрущова. Незавершеність і обмеженість процесу десталінізації свідчили про перемогу прихильників консервативних поглядів, які виступали проти викриття сталінського культу.

Тим не менше, країна була вже новою. Життя її громадян стало не тільки не таким злиденним, як раніше, але й більш безпечним. Відносини всередині політичної еліти теж стабілізувалися. Відставка будь-якого керівника, і навіть втрата ним партійного квитка, вже не означали майже автоматичний його арешт, як за часів Й. Сталіна. Хрущовська «відлига» позитивно вплинула на формування світогляду майбутніх управлінських кадрів, які виховувалися в дусі неприйняття сталінізму з його репресивними методами управління

країною. У багатьох відносинах нове покоління радянських керівників стало «поколінням XX з'їзду КПРС».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Відомості Верховної ради УРСР. — 1956. — № 7 (15 вересня)
2. Відомості Верховної ради УРСР. — 1956. — № 7 (15 вересня).
3. Відомості Верховної ради УРСР. — 1957. — № 4 (31 травня).
4. Відомості Верховної ради УРСР. — 1960. — № 23 (7 липня)
5. Відомості Верховної ради УРСР. — 1964. — № 30. — С. 441–445.
6. Дело Бериин. Стенографический отчет Июльского пленума ЦК КПСС 1953 г. // Известия ЦК КПСС. — 1991. — № 1-2, №1, с. 3-12
7. Державний архів Полтавської області (далі ДАПО). – Ф. 7055. – Оп. 1. – Спр. 126. – Арк. 5 – 11.
8. Доклад Н. С. Хрущева о культе личности Сталина на XX съезде КПСС. Документы. / Отв. редактор К. Аймермахер. Отв. составитель В. Ю. Афиани. Составители: З. К. Водопьянова, А. В. Головенкина, А. М. Панин, А. В. Постников, М. Ю. Прозуменщиков, О. Р. Хайретдинова. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2002. – 912 с.
9. Доклад Н.С. Хрущева о культе личности Сталина на XX съезде КПСС: Документы / отв. ред. К. Аймермахер; сост. В.Ю. Афиани [и др.]. – М.: РОССПЭН, 2002. – 912 с.
10. Жить в мире и дружбе! Пребывание Председателя Совета Министров СССР Н.С. Хрущёва в США 15-27 сентября 1959 г. – М.: Госполитиздат, 1959. 282 с. – С. 174
11. Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» // Радянська школа. – 1959. – №6. – С. 3-19.
12. Записано Н. Хоменко 4.11.2010 р. від Н. І. Матвієнко (1940 р. н.). Навчалася у 1958– 1936 рр. на факультеті КПІ. Розмова тривала 1 год. 20 хв.

13. Записано Н. Хоменко 06.2010 р. від С. О. Лізунова 1935 р. н. Навчався у 1953–1958 рр. на металургійному факультеті Київського політехнічного інституту. Розмова тривала 4 години 30 хв.
14. Записано Н. Хоменко 25.10.2007 р. від М. Ф. Котляра (1932 р. н.)
15. Записано Н. Хоменко 3.11.2010 р. від І. І. Майко (1937 р. н.). Навчалася у 1954–1959 рр. на біологічному факультеті КДУ. Розмова тривала 3 год. 20 хв.
16. Записано Н. Хоменко 7.12.2007 р. від Г. П. Герасимової (1935 р. н.)
17. Збірник законів Української РСР в 2-х тт. Т. 1: Укази президії Верховної ради Української РСР 1938–1973. — К., 1974. — С. 343
18. Збірник постанов і розпоряджень уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки, 9 травня 1962 р. — № 5. — К.: Держвидавполіт УРСР, 1962. — С. 24–29.
19. Идеологические комиссии ЦК КПСС. 1958–1964: Документы / [сост. Е. С. Афанасьева; отв. ред. В. Ю. Афиани]. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЕН), 2000. — 552 с.
20. *Каганович, Л. М.* Памятные записки рабочего, коммуниста-большевика, профсоюзного, партийного и советского государственного работника / Л. М. Каганович. — М.: Вагриус, 2003. — 690 с.
21. Коммунист - 1953 - № 12 - с. 24-31.
22. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986). — [9-е изд., дополн. и испр.]. — М.: Политиздат, 1985. — Т. 8: 1946–1955. — 542 с.
23. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов конференций и пленумов ЦК (1959-1965рр.). — 8е изд., доп.-испр. — М.: Политиздат, 1972. — 566 с.
24. КПРС в резолюціях і рішеннях зїздів, конференцій і пленумів ЦК. 1898–1971. (Інститут історії партії при ЦК Компартії України – філіал Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС). Видання 8-е, доповнене і виправлене. — Т.6 (1941–1954). — К.: Політвидав України, 1980. — 523 с.

25. Лаврентий Берия. 1953. Документы. / Берия Лаврентий — М.: Демократия, 1999, с. 27
26. Лаврентий Берия. 1953: Стенограмма июльского Пленума ЦК КПСС и другие документы / Сост. В. Наумов, Ю. Сигачев. — М., 1999. — С.398.
27. Микоян, А. И. Так было: размышление о минувшем / А. И. Микоян. — М.: Вагриус, 1999. — 612 с.
28. Народна освіта, наука і культура в Українській РСР. Статистичний збірник. — К. : Статистика, 1973. — 316 с.
29. Народне господарство Української РСР. Статистичний щорічник. — К.: Держстатвидав, 1957. — 535 с.
30. Національні відносини в Україні. ХХ століття: Зб. докум. і матер. — К.,1994. — С. 341–345.
31. О культе личности и его последствиях: доклад первого секретаря ЦК КПСС тов. Хрущева Н. С. XX съезду Коммунистической партии Советского Союза // Известия ЦК КПСС. — 1989. — № 3. — С. 128–170.
32. Постанова РМ СРСР від 6 червня 1956 р. «Про відміну плати за навчання в старших класах середніх шкіл, в середніх спеціальних і вищих учбових закладах СРСР» // Радянська Україна. — 1956. — 10 червня.
33. Постанова РМ СРСР, ЦК КПРС і ВЦРПС від 8 вересня 1956 р. «Про підвищення заробітної плати низькооплачуваним робітникам і службовцям» // Радянська Україна. — 1956. — 9 вересня; Указ президії ВР СРСР від 8 вересня 1956 р. «Про підвищення розміру неоподаткованого мінімуму заробітної плати робітникам і службовцям» // Молодь України. — 1956. — 9 вересня.
34. Постанова РМ УРСР від 14 вересня 1959 р. «Про продаж робітникам і службовцям в кредит товарів тривалого користування» // Хронологічне зібрання законів... — Т. 5. 1959 рік. — К., 1964. — С. 314–315.
35. Постанова РМ УРСР від 19 лютого 1957 р. «Про поліпшення забезпечення робітників і службовців допомогами по державному соціальному

- страхуванню» // Хронологічне зібрання законів... Т. IV (1957–1958). — К., 1964. — С. 20–22.
36. Радянська культура. — 1955. — 10 листопада.
37. Радянська Україна. — 1956. — 15 липня.
38. Радянська Україна. — 1956. — 27 березня
39. Реабилитация: как это было. Документы Президиума ЦК КПСС и другие материалы: в 3 т. / редкол. А.Н. Яковлев (пред.) [и др.]. — М.: Международный фонд «Демократия», 2000-2004. — Т.1: Реабилитация: как это было. Март 1953 – февраль 1956 / А.Н. Артизов [и др.]. — 2000. — 503 с.
40. Робітнича газета. — 1962. — 1 червня.
41. Российский государственный архив новейшей истории (РГАНИ), ф.5, оп.35, д.89. — 98 л., арк. 29.
42. Россия молодая — 1993 - 200 с.
43. Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938 г. — июль 1956 г / под ред. Мандельштам Ю. И. — Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1956. — 531 с.
44. Советский Союз и венгерский кризис 1956 года. Документы / Рос. гуман. науч. фонд, Фонд Сороса; редкол.: Е.Д. Орехова [и др.]. — М.: РОССПЭН, 1998. — 863 с.
45. Указ президиума ВС СССР от 26 мая 1956 г. «Об установлении 6-часового рабочего дня для подростков от 16 до 18 лет» // Правда Украины. — 1956. — 29 мая.
46. Указ президії ВР СРСР від 8 березня 1956 р. «Про скорочення тривалості робочого дня робітників і службовців у передвихідні і передсвяткові дні» // Радянська Україна. — 1956. — 9 березня.
47. Указ президії ВР УРСР від 16 травня 1963 р. «Про посилення відповідальності за згодовування худобі і птиці хліба та хлібопродуктів...» // Відомості Верховної ради УРСР. — 1963. — № 21. — С. 544.
48. Хронологічне зібрання законів... — Т. III (1952–1956). — К., 1963. — С. 700–709.

49. Хронологічне зібрання законів... — Т. IV (1957–1958). — К., 1964. — С. 265–275.
50. Хронологічне зібрання законів... — Т. III (1952–1956). — К., 1963. — С. 936–937.
51. Хрущев Н. С. Строительство коммунизма в СССР и развитие сельского хозяйства: Речи и док-ты. — В 5 т. — Т.3. / Н. С. Хрущев — М.: Государственное издательство политической литературы, 1963. — 543 с.
52. Хрущев Н. С. Воспоминания — время, люди, власть: в 4 т. / Н. С. Хрущев. — М.: Московские новости, 1999. — 2 т. — 322 с.
53. XX съезд КПСС и его исторические реальности / Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС; редкол. В.В.Журавлев [и др.]. — М.: Политиз-дат, 1991. — 416 с.
54. XXII съезд КПСС. 17–31 октября 1961 г. Стенографический отчет: В 3 т. Т.3. — М.: Госполитиздат, 1962. — 592 с.
55. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), ф.р-2, оп.9, спр.1226. — 131 арк, арк. 2
56. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), ф.р-2, оп.9, спр.5010. — 251 арк., арк. 3
57. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. — Ф. Р-2. — Оп. 13—. Спр. 5739. — 267 арк.
58. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України). — Ф. 1. — Оп. 31. — Спр. 193. — 233 арк.
59. ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 5141. — 132 арк.
60. ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 5141. — 132 арк., с. 108-114.
61. ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 24. Спр. 5691. — 68 арк., с. 10
62. ЦДАГО України. — Ф. 1.— Оп. 24. — Спр. 5292. — 108 арк.
63. ЦДАГО України. — Ф. 1.— Оп. 24. — Спр. 5292. — 108 арк.
64. Ювілейна сесія Верховної Ради УРСР (24 грудня 1957 р.). Стенографічний звіт. — К.: Держполітвидав, 1958. — 89 с.

Монографії:

65. D. F. Fleming. The cold War and its Origins. 1917-1962. / D. F. Fleming - New York, 1961, v.2, - p. 771-772.
66. Hosking G. A. Rulers and Victims: Russians in the Soviet Union. Cambridge (Massachusetts); / Hosking G. A. - L.: The Belknap press of Harvard University Press, 2006. XII. – 484 p.
67. Kornai J. The socialist System: The Political Economy of Communism. / Kornai J. - Oxford, 1992. –180 p
68. Linden C. Khrushchev and Soviet Leadership. 1957–1964. / Linden C. - Baltimore, 1966. – 410 p.
69. *Авторханов А. Г. Загадка смерти Сталина (Заговор Берия)*. / А. Г. Авторханов — 4-е изд. — Frankfurt/Main: Посев, 1981. — 316 с.
70. *Аксютин Ю. В. Никита Сергеевич Хрущев: Материалы к биографии* / Ю. В. Аксютин.– М.: Политиздат, 1989. - 367 с.
71. *Аксютин Ю. Хрущевская «оттепель» и общественные настроения в СССР в 1953–1964 гг.* / Юрий Аксютин. — М.: «Российская политическая энциклопедия», 2004. — 488 с.
72. *Аксютин, Ю. В. Хрущевская «оттепель» и общественные настроения в СССР в 1953 – 1964 гг.* / Ю. В. Аксютин. – М.: РОССПЭН, 2010. – 622 с.
73. *Аксютин, Ю.В. XX съезд КПСС: новации и догмы* / Ю. В. Аксютин, О. В. Волобуев. – М.: Политиздат, 1991. – 223 с.
74. *Бажан О. Процес десталінізації в Україні (друга половина 50-х – початок 60-х років)* // О. Бажан. - З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ, 1996. – 187 с.
75. *Барсуков Н. А. На пути к XX съезду КПСС. Трудная правда о культе личности* / XX съезд КПСС и его исторические реалии./ Н. А. Барсуков – М., 1991 – 276 с.
76. *Берия С. Мой отец Лаврентий Берия.* / С. Берия - М.: Алгоритм, 1995 – 432с.
77. *Бурлацкий Ф. Вожди и советники: О Хрущеве, Андропове и не только о них. Сталин и Хрущев.* / Ф. Бурлацкий - М.: Изд. политической литературы, 1990. – 384 с.

78. *Бурлацкий Ф.* Глоток свободы. В 2-х кн. Книга первая. / Ф. Бурлацкий – М.: РИК Культура, 1997. – 576 с.
79. *Бурлацкий Ф.* Русские государи. / Ф. Бурлацкий - М.: Изд. политической литературы, 1996. – 384 с.
80. *Бурлацкий, Ф. М.* Никита Хрущев / Ф. М. Бурлацкий. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2003. – 352с.
81. *Волкогонов Д.* Семь вождей: Галерея лидеров СССР. В 2-х книгах. Книга 1. Владимир Ленин, Иосиф Сталин, Никита Хрущев. / Д. Волкогонов – М.: Новости, 1995. – 496 с.
82. *Гнатенко П. І.* Український національний характер / П. І. Гнатенко — К.: «ДОК-К», 1997. — 116 с.
83. *Гриневский, О. А.* Тысяча и один день Никиты Сергеевича / О. А. Гриневский. – М.: Вагриус, 1998. – 367 с., С. 124
84. *Гробов, Т. М.* «Правда» в борьбе за подъем идеологической работы (1953-1955). / Т. М. Гробов. – Х.: Харьковское областное издательство, 1958. – 122 с.
85. *Гругман Рафаэль.* Смерть Сталина. Все версии и ещё одна. / Рафаэль Гругман - М.: Алгоритм, 2016.— 334 с.
86. *Гругман Рафаэль.* Советский квадрат: Сталин – Хрущёв – Берия - Горбачёв. // Рафаэль Гругман — СПб.: Питер, 2011. - 318 с.
87. *Дубинин А. С.* XX съезд КПСС о дальнейшем укреплении и развитии советского общественного и государственного строя. / А. С. Дубинин - М., 1959 – 365 с.
88. *Ермилов В. В.* Решения XX съезда КПСС в действии. / В. В. Ермолов – Саратов, 1957 – 208 с.
89. *Зенькевич Н.* Тайны уходящего века. / Н. Зенькевич - М., 1999. – 309 с.
90. *Зубкова, Е.Ю.* После войны: Маленков, Хрущев и «оттепель» / Е. Ю. Зубкова // История Отечества: люди, идеи, решения. Очерки истории Советского государства. – М., 1991. – С. 185–216.

91. *Каган С.* Кремлевский волк / С. Каган. – М. Прогресс, 1991. – 304 с.
92. *Касьянов Г. В.* «Незгодні» : українська інтелігенція в русі опору 1960 – 1980-х рр. / Г. В. Касьянов. – К. : Либідь, 1995. – 224 с.
93. *Клюева, А. Д.* XX съезд КПСС курс на развертывание коммунистическо-го строительства / А. Д. Клюева. – М.: Московский университет, 1968. – 62 с.
94. *Кокошин А. А.* Армия и политика. Советская военно-политическая и военнoстратегическая мысль (1918-1991 гг.)/ А. А. Кокошин –М.: Международные отношения, 1995. – 286 с.
95. *Лакшин В. Я.* «Новый мир» во время Хрущева: Дневник и попутное (1953– 1964). / В. Я. Лакшин - М.: Книжная палата, 1991. – 269 с.
96. *Левада Ю., Ноткин Т., Шейнис В.* Секрет нестабильности самой стабильной эпохи // Погружение в трясину./ Ю. Левада, Т. Ноткин, В. Шейнис - М., 1991. – 400 с.
97. *Лук'яненко Л.* Сповідь у камері смертників / Левко Лук'яненко. — [2-е вид., доповн.]. — К.: Нора-Друк, 2005. — 136 с.
98. *М. М. Білоусов.* Брежнев Леонід Ілліч // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./ Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К: Знання України, 2004 — Т.1 — 760с.
99. *Медведев Р. А.* Н.С.Хрущев. Политическая биография. / А. Р. Медведев – М.: Книга, 1990. – 304 с.
100. *Медведев Р.А.* Никита Сергеевич Хрущёв. Отец или отчим советской «оттепели» / А. Р. Медведев – М.: Эксмо, 2006. – 309 с.
101. *Мухин Ю. И.* Убийство Сталина и Берии. / Ю. И. Мухин - М., 2000. – 287 с.
102. *Мясников А. Л.* Я лечил Сталина // из секретных архивов СССР. / А. Л. Мясников - М.: Эксмо, 2011. — 448 с.
103. На пороге кризиса: нарастание застойных явлений в партии и обществе / Под общ. ред. В. В. Журавлева. – М. – 1990. – 167 с.
104. Никита Сергеевич Хрущев. Материалы к биографии. М., 1989. – 200 с.
105. *Пихоя Р. Г.* Москва. Кремль. Власть. Сорок лет после войны, 1945-1985. /

- Р. Г. Пихоя - М.: АСТ, 2007 – 345 с.
106. *Прудникова Е.* Берия. Последний рыцарь Сталина. / Е. Прудникова - М., 2001, - 256 с.
107. *Пыжиков А. В.* Хрущевская «оттепель»: 1953–1964 / Алексей Владимирович Пыжиков. — М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2002. — 511 с.
108. *Пыжиков, А. В.* Хрущевская оттепель 1953-1964 / А. В. Пыжиков. – М.: Олма-Пресс, 2002. – 512 с.
109. *Рибалка І. К.* Така наша доля: сторінки життя мого покоління. / І. К. Рибалка - Х.: Основа, 1999. - 200 с.
110. *Рябошапко Л.* Правове становище національних меншин в Україні (1917–2000). Монографія. / Л. Рябошапко - Львів, 2001 - 484 с.
111. *Соколов Б.* Берия. Судьба всесильного наркома. / Б. Соколов - М., 1998. – 398 с.
112. *Стяжкіна О. В.* Жінки в історії української культури другої половини ХХ століття : [монографія / Стяжкіна О. В.]. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2002. – 270 с.
113. *Таубман, У.* Хрущев / У. Таубман. – М.: Молодая гвардия, 2008. – 850 с.
114. *Тимцуник В. І.* Реформування системи влади та державного управління в Україні (1953-1964 рр.): Монографія. / В. І. Тимцуник – К.: Вид-во НАДУ, 2003. – 400 с.
115. *Тригуб П.* Стежками власної долі. / П. Тригуб - Миколаїв: Видавництво МДГУ ім. П.Могили, 2005. – 200 с.
116. *Фещенко М.* XX съезд КПСС о некоторых принципиальных вопросах современного международного развития. / М. Фещенко – Харьков, 1957. – 289 с.
117. *Фещенко М.* XX съезд КПСС о некоторых принципиальных вопросах современного международного развития. / М. Фещенко – Харьков, 1957. – 234 с.
118. *Хрущев С. Н.* Никита Хрущев: кризисы и ракеты. В 2-х томах. / С. Н. Хрущёв – М.: Новости, 1994 г. – 420 с.

119. *Хрущёв С. Н.* Никита Хрущёв. Реформатор. / С. Н. Хрущёв — Время, 2010. — 1082 с.
120. *Шаповал Ю. І. М. С.* Хрущов на Україні. / Ю. І. Шаповал – К., 1990 – 365 с.
121. *Шаповал Ю. І. М.С.* Хрущов на Україні. / Ю. І. Шаповал - К.: Т-во «Знання» УРСР, 1990. - 48 с.
122. *Шевелев, В. Н. Н. С.*Хрущев / В. Н. Шевелев. – Ростов-на-Дону, Феникс, 1999. – 352 с.
123. *Шевченко Л. А.* Хрущовська «відлига» в культурних процесах / Л. А. Шевченко // Україна: друга половина ХХ століття: Нариси історії / (Панченко П. П., Плющ М. Р., Шевченко Л. А. та ін.). – К. : Либідь, 1997. – С.137 – 141.
124. *Юрій М. Ф.* Соціокультурний світ України: [монографія] / Михайло Федорович Юрій. — К.: Кондор, 2004. — 738 с.
125. *Юрчук В. І.* Культурне життя в Україні у повоєнні роки: світло і тіні / В. І. Юрчук. – К. : Асоціація «Україна», 1995. – 234 с.

Статті та розвідки:

126. *Аксютин, Ю. В.* О подготовке закрытого доклада Н. С. Хрущева XX съезду КПСС в свете новых документов / Ю. В. Аксютин, А. В. Пыжиков // Новая и новейшая история. – 2002. - № 2. – С. 107–117.
127. *Бажан О. Г.* Наростання опору політиці русифікації в Українській РСР у другій половині 1950-х — 1960-ті рр. / Олег Григорович Бажан // УІЖ. — 2008. — № 5. — С. 147—159.
128. *Баран В. К.* Влада і церква: з історії взаємин у 1945–1965 рр. / В. К. Баран // Сучасність. — 1995. — № 5. — С. 113—128.
129. *Брусиловская Л.* «Московский Бродвей», «джаз на костях» и «пожар в джунглях» / Лиля Брусиловская // Родина. — 1998. — № 8. — С.79-83.
130. *Вівчарик М. М. М. С.* Хрущов і національне питання в Україні // М. С. Хрущов і Україна Матеріали наукового семінару 14 квітня 1994 р.,

- присвяченого 100 річчю від дня народження М. С. Хрущова. К.: Інститут історії України НАН України, 1995. - С. 69 - 72.
131. *Волкогонов Д.* Вызвать и предупредить. / Д. Волкогонов // Международный ежемесячник «Совершенно секретно» - N4 (59), 1994 – С. 8-10.
132. *Галайчак Т.* Книжкові та періодичні видання України за часів тоталітаризму (50–80-ті рр. ХХ ст.) / Тамара Галайчак // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: збірник наук праць. — Львів, 1997. — Вип. 3–4. — С.226-241.
133. *Гефтер М.* Судьба Хрущева. История неусвоенного урока. / М. Гефтер // Октябрь. – 1989. – № 1. – С. 156
134. *Гіро А.* Про моду і красивий одяг / А. Гіро, Н. Калашникова, Л. Шейнбаум // Радянська жінка. – 1955. – № 10. – С. 26.
135. *Данилов А. А.* Утаенная конституция. / А. А. Данилов // Исторический архив. – 1997. – № 1. – С. 13
136. *Джилас М.* Настоящее и будущее социалистической иде. М. Джилас // Рабочий класс и современный мир. – 1990. – № 5. – С. 5-11.
137. *Жуков Н. Ю.* Борьба за власть в партийно-государственных верхах СССР весной 1953 года. / Н. Ю. Жуков // Вопросы истории – 1996 - № 5-6 (12 августа 2010). – С. 5-7
138. *Жуков, Ю. Н.* Борьба за власть в партийно-государственных верхах СССР весной 1953 года / Ю. Н. Жуков // Вопросы истории. – 1996. – № 5–6. – С. 39–57.
139. *Зубкова Е.* В круге ближнем. Частная жизнь советского человека. / Е. Зубкова // Родина. — 2008. — № 7. — С. 130—136.
140. *Зубкова, Е. Ю.* Маленков и Хрущев: личный фактор в политике послесталинского руководства / Е. Ю. Зубкова // Отечественная история. – 1995. – № 4. – С. 103 – 115.
141. *Киридон В. П.* Рішення ХХ з'їзду КПРС як визначальний чинник інституціоналізації партійно-державної номенклатури Української СРС в

- умовах десталінізації / В. П. Киридон // Спеціальні історичні дисципліни. - 2011. - №18. - С. 81-86.
142. *Кирсанова Р.* Стиляги. Западная мода в СССР 40–50-х годов / Раиса Кирсанова // Родина. — 1998. — № 8. — С. 72—75.
143. *Кот С. І.* М. С. Хрущов і історико культурна спадщина України // М. С. Хрущов і Україна Матеріали наукового семінару 14 квітня 1994 р., присвяченого 100 річчю від дня народження М. С. Хрущова. К.: Інститут історії України НАН України, 1995. - С. 120 - 152
144. *Кравцов В.* Из ответов на анкету // Харківський історіографічний збірник. / В. Кравцов - Х.: ХНУ ім. Г. С.Сковороди, 2006. — Вип. 8. — С. 208–210.].
145. *Кульчицький С. В.* Спроби реформ (1956 1964). / С. В. кульчицький // Український історичний журнал. - 1998. - № 4.- С. 91-102.
146. *Кульчицький С. В.* Спроби реформ (1956–1964). / С. В. кульчицький - УІЖ. - 1998. - № 3. - С. 120
147. *Кульчицький С. В.* Спроби реформ (1956–1964). / С. В. кульчицький // Український історичний журнал. – 1998. – № 2. – С. 102–114.
148. *Лиходеев Л.* Сундуки со звоном. Фельетон / Л. Лиходеев // Знамя. — 1959. — № 4. — С. 163—169.
149. *Медведев Р. А.* Год 56-й, Время и эхо XX съезда / Р. А. Медведев // Новое время, 1988. – №32, - С.40-44.
150. *Мусатов, В. Л.* СССР и венгерские события 1956 г.: новые архивные материалы / В. Л. Мусатов // Новая и новейшая история. – 1993. – № 1. – С. 3–23.
151. *Наумов В. П.* К истории секретного доклада Н. С. Хрущева на XX съезде КПСС / В. П. Наумов // Новая и новейшая история. – 1996. – № 4. – С. 147-168.
152. *Наумов В. П.* Н. С. Хрущев и реабилитация жертв массовых политических репрессии. / В. П. Наумов // Вопросы истории. – 1997. № 4. – С. 13-35.
153. *Новиков, В. Н.* В годы руководства Н.С. Хрущева. / В. Н. Новиков // Вопросы истории. – 1989. - № 1. – С. 105—117.

154. О массовых беспорядках с 1957 года // Источник. 1995. № 6. – с. 4
155. *Паршев А. П.* Они под боком. / А. П. Паршев // Дуэль. — 30 марта 1999. — №13 (104). – с.12
156. *Пихоя, Р. Г.* О внутривластической борьбе внутри советского руководства. 1945-1958 гг. / Р. Г. Пихоя // Новая и новейшая история. – 1995. – № 6. – С. 3–14.
157. *Прилуцький В. І.* Перші кроки М. С. Хрущова в Україні: 1938 1939 рр. // М. С. Хрущов і Україна. Матеріали наукового семінару 14 квітня 1994 р., присвяченого 100 річчю від дня народження М. С. Хрущова. К.: Інститут історії України НАН України, 1995. - С.28-38.
158. *Пыжиков А. И.* Н. С. Хрущев: политик и реформатор. / А. И. Пыжиков – Новая и новейшая история. – 2000. – №6, - С. 73
159. *Пыжиков, А.В.* Проблема культа личности в годы хрущевской оттепели / А. В. Пыжиков // Вопросы истории. – 2003. – № 4. – С. 47–57.
160. *Русинов И. В.* Аграрная политика КПСС в 50-е – первой половине 60-х гг.: опыт и уроки. / И. В. Русинов // Вопросы истории. – 1998. – №9. – С. 35–50.
161. *Смолій В. А.* Вступне слово // М. С. Хрущов і Україна . Матеріали наукового семінару 14 квітня 1994 р., присвяченого 100 річчю від дня народження М. С. Хрущова. К.: Інститут історії України НАН України, 1995. - С. 3-5.
162. Сокращение Вооруженных Сил СССР в середине 50-х годов // Военные архивы России. – 1993 – № 1– С. 56-60.
163. *Соловьев А. Г.* Тетради красного профессора (1912—1941 гг.) / Публ. подгот.: Н. Зелов, С. Вакунов, Н. Тесемникова // Неизвестная Россия. XX век: архивы, письма, мемуары. М., 1993. Вып. 4. С. 140—228.
164. *Стародуб А.* Куда прискакали голубые лошади / Стародуб А., Удовенко Г. // Комсомольская правда. — 1959. — 13 січня. — С. 3.

165. *Тимцуник В.* Про деякі аспекти актуальності вивчення курсу «Історія державного управління в Україні». / В. Тимцуник // Зб. наук. пр. УАДУ. – К., 1999. – Вип. 1. – С. 180-184.
166. *Тронько П. Т.* Мої зустрічі з М. С. Хрущовим // М. С. Хрущов і Україна Матеріали наукового семінару 14 квітня 1994 р., присвяченого 100 річчю від дня народження М. С. Хрущова. К.: Інститут історії України НАН України, 1995. - С. 193- 199.
167. *Федоренко Я. А.* Розвиток сільських бібліотек в Україні (1953 – 1964 рр.) / Я. А. Федоренко // Вісник Черкаського університету. Серія : Історичні науки. – 2008. – № 133 – 134. – С. 166 – 169.
168. *Шаповал Ю. І.* М. С.Хрущов і Л. М.Каганович: співіснування і співпраця М. С. Хрущов і Україна . Матеріали наукового семінару 14 квітня 1994 р., присвяченого 100 річчю від дня народження М. С. Хрущова. К.: Інститут історії України НАН України, 1995. - С. 19-28.
169. *Шевченко Л. А.* Хрущовська «відлига» у культурно-мистецькому житті України // М. С. Хрущов і Україна Матеріали наукового семінару 14 квітня 1994 р., присвяченого 100 річчю від дня народження М. С. Хрущова. К.: Інститут історії України НАН України, 1995. - С. 113 - 120.
170. *Шелепин А. Н.* «История – учитель суровый». / А. Н. Шелепин // Труд. - 1991. 14, 15 марта, - С.6-9.
171. *Шепилов Д. Т.* Воспоминания. / Д. Т. Шепилов // Вопросы истории. – 1998. – № 11 - С. 24-30
172. *Юрчук В. І.* Роль М. С.Хрущова у відродженні української культури (1944 1949 рр.) // М. С. Хрущов і Україна Матеріали наукового семінару 14 квітня 1994 р., присвяченого 100 річчю від дня народження М. С. Хрущова. - К.: Інститут історії України НАН України, 1995. - С. 106 -113.

Підручники та посібники:

173. *Данилов А. А., Косулина Л. Г.* История России. XX век. Учебник для 9 классов общеобразовательных учреждений. / А. А. Данилов, Л. Г. Косухина - М.: Просвещение, 2000 – 287 с.
174. *Історія українського селянства: Нариси: в 2-х т.* / В. А. Смолій (Відп.ред.), НАН України. Інст. історії України. - К.: Наукова думка, 2006. Т. 2 / О. В. Андросчук, В. К. Баран, О. М. Веселова та ін. 2006. - 652 с.
175. *Левандовский А.А., Щетинов Ю.А.* История России. XX – начало XXI вв. Учебник для 11 классов общеобразовательных учреждений. / А. А. Левандовський, Ю. А. Щетиноа - М.: Просвещение, 2003. – 323 с.
176. *Маркова А. Н., Поляк Г. Б.* Всемирная история. / А. Н. Маркова, Г. Б. Поляк – М.: Издательское объединение ЮНИТИ, 1999. - 496 с.
177. *Мицик Ю.А., Бажан О.Г., Власов В.С.* Історія України: Навч. Посіб. / Ю. А. Мицик, О. Г. Бажан, В. С. Власов. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 591 с.
178. *Петров Н.В., Скоркин К.В.* Кто руководил НКВД, 1934-1941: Справочник / Общество «Мемориал», РГАСПИ, ГАРФ. — М.: Звенья, 1999. — С.107
179. *Пихоя Р. Г.* СССР. История Великой Империи. Под знаком Сталина. / Р. Г. Пихоя— СПб: Питер, 2009. – 323 с.
180. *Пихоя Р. Г.* Советский Союз: история власти 1945-1991. / Р. Г. Пихоя — М., 1998, - 437 с.
181. Политическое руководство Украины 1938-1989 / Сост. В.Ю. Васильев, Р.Ю. Подкур, Х. Куромия, Ю.И. Шаповал, А. Вайнер. – М., 2006 – 548 с.
182. Політична історія України ХХ століття : у 6 т. / [ред. кол.: І. Ф. Курас та ін.]. – К. : Генеза, 2003.– Т. 6 : Від тоталітаризму до демократії (1945 – 2002) / Майборода О. М., Шаповал Ю. І. – 696 с.
183. Промисловість Радянської України за 40 років. – К.: Госполитиздат УРСР, 1957. – 332 с.

184. *Слюсаренко А. Г., Гусев В. І., Литвин В. М. та ін.* Новітня історія України ХХ століття (1900-2000 рр.). / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусев, В. М. Литвин - К.: Вища школа, 2002. – 720 с.
185. *Соколов А. К., Тяжельникова В. С.* Курс советской истории 1941–1991 гг. / А. К. Соколов, В. С. Тяжельникова – М., 1999. – 384 с.
186. *Спицын Е. Ю.* Первый раунд борьбы за власть в первой половине 1953 года. / Е. Ю. Спицын // Хрущёвская слякоть. Советская держава в 1953-1964 годах. — Книга для учителей, преподавателей и студентов. — Москва: Концептуал, 2020. - 592 с
187. *Удод О.* Історія повсякденності: питання методології, історіографії та джерелознавства / Олександр Удод // Сучасні підходи до історичної освіти. Методичний додаток до навчального посібника «Історія епохи очима людини. Україна та Європа в 1900–1931 рр.». — Львів, 2009. — С. 31—67.
188. Україна крізь віки. У 15-ти тт. – Т. 13: Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.) / За заг. ред. В. Смолія. НАН України. Інститут історії України. – К.: Альтернативи, 1999. – 304 с.
189. Україна: Хроніка ХХ століття. Роки 1946–1960. — Ч.2. 1953–1960 / уп. М. Смольницька. — С. 413.
190. *Ю. Шаповал.* Брежнев Леонід Ілліч // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — с.74

Науково-довідкові видання:

191. *Аксютин, Ю.В.* Постсталинское общество: проблема лидерства и трансформация власти / Ю. В. Аксютин, А. В. Пыжиков. – М.: Научная книга, 1999. – 412 с.

192. *Алексеев В. А.* Иллюзии и догмы:[Взаимоотношения Сов. государства и религии] / В. А. Алексеев. - М. : Политиздат, 1991. – 398 с. – С. 123
193. *Арбатов Г.А.* Затянувшееся выздоровление (1953 – 1985гг.). Свидетельство современника. / Г. А. Арбатов - М.: Международные отношения, 1991. С.39
194. *Бажан О. Г., Данилюк Ю. З.* Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.) / О. Г. Бажан, Ю. З. Данилюк / НАН України. Інститут історії України. – К.: Рідний край, 2000. – 616 с.
195. *Бака М. В.* В роки повоєнної відбудови та «відлиги» (1945 – 1965 рр.) / М. В. Бака, М. І. Лахижа // Полтава. Історичний нарис. – Полтава: Полтавський літератор, 1999 – 210 с.
196. *Баран В. К.* Україна 1950–1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи / Володимир Кіндратович Баран. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. – 488 с.
197. *Баран В. К.* Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980-ті роки) / В. К. Баран, В. М. Даниленко. – К.: Видавничій Дім Альтернативи, 1999. – Т. 13. – 303 с.
198. *Баран В. К.* Україна після Сталіна: Нариси історії 1953–1985 рр. / В. К. Баран. — Львів : Свобода, 1992. — 124 с.;
199. *Березняк Е. С.* Пути развития всеобщего образования на Украине / Евгений Степанович Березняк. – К.: Радянська школа, 1964. – 129 с.
200. *Бондар А. Д.* Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСРР / Андрій Данилович Бондар. – К.: Радянська школа, 1967. – 483 с.
201. *Бондар А. Д.* Розвиток суспільного виховання в Українській РСР 1917–1967 рр. / Андрій Данилович Бондар – К.: Вид-во Київського університету, 1968. – 227 с.
202. *Борисов Н. С., Левандовский А. А., Щетинов Ю. А.* Ключ к истории Отечества. По собие для абитуриентов. / Н. С. Борисов, А. А. Левандовский, Ю. А. Щетинов– Издательство МГУ, 1993 – 209 с.

203. *Бофеа Д.* История Советского Союза. В двух томах. Т.2. От Отечественной войны до положения второй мировой державы. Сталин и Хрущев. – 1941-1964. – / Д. Бофеа - М.: Международные отношения, 1994. – 632 с.
204. *Вайль П.* 60-е. Мир советского человека / Вайль П., Генис А. — М.: «Новое литературное обозрение», 1996. — 368 с.
205. *Валовой Д.* Экономика абсурдов и парадоксов. / Д. Валовой – М., 1991. – 432 с.
206. *Верт Н.* История советского государства в 1900-1991 годы / Н. Верт – М.: Прогресс-Академия, 1992. – 480 с.
207. *Викентьев А. И.* Успехи народного хозяйства СССР / Александр Исаевич Викентьев. – М.: Госполитиздат, 1958. – 120 с.
208. *Волобуев П. В.* Выбор путей общественного развития: теория, история, современность / П. В. Волобуев – М., 1987. – 204 с.
209. *Восленский М. С.* Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза / Предисл. М. Джиласа. — М.: МП «Октябрь», «Советская Россия», 1991. — 624 с
210. *Геллер М.* История России: 1917–1995. В 7 томах / М. Геллер, А. Нкуруич. – Т. 2. Утопия у власти 1945–1985. – М.: «МИК», «Агар», 1996. – 450 с.
211. *Завадская О. А.* Развитие общеобразовательной школы Украины в период строительства коммунизма (1959–1968 гг.) / Ольга Акимовна Завадская. – К.: Из-во Киевского университета, 1968. – 266 с.
212. *Завадська О.А.* Школи України в період перебудови системи народної освіти / Ольга Акимовна Завадська – К.: Радянська школа, 1964. – 164 с.
213. *Закович Н. М.* Советская обрядность и духовная культура / Н. М. Закович. — К.: Наукова думка, 1980. — 222 с.
214. *Зубкова, Е. Ю.* Общество и реформы 1945-1964 / Е. Ю. Зубкова. – М.: Россия молодая, 1993. – 234 с.
215. *Ковпак Л. В.* Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині ХХ ст. (1945–2000 рр.). / Л. В. Ковпак - К., 2003. – 343 с.

216. *Колосова К. А.* Школи України на новому етапі / Катерина Андріївна Колосова. – К.: Радянська школа, 1960. – 89 с.
217. *Комлев М. И.* Правда истории. Часть II. От Хрущева до Горбачева / М. И. Комлев / Редакционно-издательский отдел. – Владимир, 1996. – 116 с.
218. *Лейбович О. Л.* Реформа и модернизация в 1953-64 гг. / О. Л. Лейбович – Пермь – 1993. – 205 с.
219. *Петров Л. Н.* Ленинские принципы и нормы партийной жизни / Л. Н. Петров. – Алма-Ата: Казахстанское книжное издательство, 1958. – 134 с.
220. *Пыжиков А. В.* Опыт модернизации советского общества в 1953-1964 годах: общественно-политический аспект. / А. В. Пыжиков – М., 1998. – 295 с.
221. *Пыжиков А. В.* Политические преобразования в СССР (50–60-е гг.). / А. В. Пыжиков – М., 1999. – 300 с.
222. *Романюк І.М.* Українське село в 50 ті першій половині 60 х рр. ХХ століття. / І. М. Романюк - Вінниця: Книга-Вега, 2005. - 256 с.
223. *Синцов Н. Д.* Наши учреждения культуры. Система культпросвета работы в СССР / Николай Дмитриевич Синцов. – М.: Советская Россия, 1957. – 112 с.
224. *Яковлев А.Н.* Омут памяти. От Столыпина до Путина: В 2-х книгах. Книга первая. А. Н. Яковлев – М.: Вагриус, 2001. – 624 с.

Електронні ресурси:

225. *Градскова Ю.* Конструирование идентичности «обычной советской женщины» как пример гендерного анализа [Электронный ресурс] / Ю. Градскова. – Режим доступа : <http://www.irex.ru/press/pub/polemika/06/gra>
226. *Гусарова К.* «Я никогда не увлекалась косметикой»: советский опыт «искусственной» красоты [Электронный ресурс] / К. Гусарова. – Режим доступа : <http://www.nlobooks.ru/rus/nz-online/619/620/631/>

227. *Музичка М.* Образ ідеальної домогосподарки в СРСР [Електронний ресурс] / М. Музичка. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/research/4d3340f6bad25/>
228. О культе личности и его последствиях. Доклад XX съезду КПСС [Електронний ресурс] // Известия ЦК КПСС. – 1989 г. - № 3. – Режим доступу: http://lib.ru/MEMUARY/HRUSHEW/kult.txt_with-big-pictures.html
229. *Пода О. Ю.* Героїня часу в журналі «Радянська жінка» 50-х рр. XX ст.: гендерні елементи в тематичному полі біографії [Електронний ресурс] / О. Ю. Пода. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr/gn/2008_4/files/GN_04_2008_Poda.pdf
230. Фільм «Смерть Сталіна» 2017 рік, Великобританія, Франція – реж. Армандо Іануччі. Режим доступу: <https://kino-teatr.ua/film/death-of-stalin-48796.phtml>